

РЕЦЕНЗІЇ

Р. А. Калюжний,
доктор юридичних наук, професор

І. М. Сопілко,
доктор юридичних наук, доцент

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА В ОСНОВІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА¹

Одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожний міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до неї вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищувати якість життя². Саме так на законодавчому рівні було визначено один із головних пріоритетів щодо перспективного розвитку держави.

Але необхідно відзначити, що при досить значних здобутках у розвитку технічного оснащення формування та розвитку суспільних відносин в інформаційному суспільстві Україна відстає від більшості країн світу щодо елементів правового забезпечення та правової діяльності, пов'язаної із інформаційним суспільством. Теоретичне визначення пріоритетів у розробці нормативно-правових актів, які б забезпечили правові рамки поведінки, чітка регламентація щодо їх виконання, контроль за дотриманням, відповідальності за недотримання норм законодавчих актів щодо формування та розвитку інформаційного суспільства дозволить покращити загальний рейтинг нашої держави у світі та визначить загальні тенденції подальшого процесу нормотворення інформаційного права.

Якщо проаналізувати загальний масив нормативно-правових актів, які забезпечують регулювання тих чи інших суспільних відносин, спрямованих на формування правових засад і заходів побудови інформаційного суспільства, то можна визначити основні групи за напрямками їх дії. По-перше, основу складають законодавчі акти, що визначають стратегію розвитку загальних тенденцій формування інформаційних відносин, інформатизації, інформаційної безпеки, інформаційного суспільства. По-друге, це цілий ряд нормативних документів, спрямованих на реалізацію основних завдань, поставлених у стратегічних законодавчих актах. По-третє, це нормативно-правові акти адміністративного впливу та індивідуальні дії.

Отже, можна відзначити, що в Україні йде робота щодо нормативно-правового регулювання процесів суспільних відносин, пов'язаних із становленням та формуванням інформаційного суспільства. Даними нормативними актами визначено основні стратегічні напрями та поставлено завдання для всіх органів влади щодо реалізації загальнодержавної програми побудови відносин, які будуть відповідати теоретичним баченням науковців щодо інформаційного суспільства.

Разом з тим, необхідно зазначити про досить слабку розробку правового механізму реалізації стратегічних напрямів, визначених законами України щодо побудови інформаційного суспільства.

Процес формування та подальшого становлення інформаційного суспільства як нової формації суспільних відносин є досить тривалим процесом, який залежить від багатьох факторів, серед яких є

¹ Теорія держави і права: навч. посіб. для підготовки фахівців з інформаційної безпеки / [О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін.]; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. – Київ: Кондор-Видавництво, 2016. – 332 с.

² Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року № 537 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

теоретико-методологічні розробки, дослідження інформаційної проблематики в різних сферах науки, насамперед теорії держави і права.

Держава і право належать до числа найскладніших проблематик людського пізнання, і в силу цього природним є використання різноманітних способів та методів дослідження, наявність значної кількості різних точок зору та одвічних наукових дискусій. Держава і право у XXI столітті помітно змінили не лише форму свого вираження, а й функції, методи впливу на різні сторони людського буття, що зумовлює потребу в осмисленні можливих напрямків їх еволюції у найближчий час.

Слід зазначити, що така потреба є особливо актуальною для України. Процес реформування всіх сфер українського суспільства, що розпочався в 90-ті роки XX ст., спрямований на демократизацію суспільного життя. Це пов'язане з посиленням позиції особистості, обмеженням механізму державного примусу, утвердження справедливого соціального устрою. Таке радикальне перетворення викликало помітний інтерес до теоретичних та практичних проблем сучасних держави і права і в цьому контексті – до питання модернізації методологічної бази в Україні.

Методологічна криза змусила по-новому сформулювати питання виникнення і функціонування держави і права, він зумовив випереджаючий розвиток теорії держави і права, перш за все, як теоретично-методологічної та прогностичної (футурологічної) функції.

Сучасний стан теорії держави і права поки що не дозволяє говорити про якісне поновлення її методологічної бази³. Подолати зазначену методологічну обмеженість можливо за допомогою цілого ряду дидактичних принципів. По-перше, в системі підготовки сучасного юриста курс «Теорія держави і права» займає провідне місце в силу специфіки свого предмета. Розкриваючи загальні закономірності виникнення, розвитку і функціонування таких соціальних інститутів, як держава і право, форми і способи їх впливу на суспільство, людину, теорія держави і права дозволяє зрозуміти природу державно-правових явищ, їх роль у розвитку людської цивілізації.

По-друге, зміст загальних закономірностей розвитку державно-правового життя теорія держави і права розкриває за допомогою основних понять, таких як, наприклад, «форма держави», «державний режим», «норма права», «правоздатність», «правовідносини» тощо. Ці базові державно-правові поняття є вихідними логічними початками для галузевих наук і спеціальних правових дисциплін. Тому ступінь їх засвоєння суттєво впливає на подальше вивчення інших юридичних наук.

По-третє, розуміння природи і закономірностей розвитку державно-правової сфери життя суспільства неможливе без з'ясування її системного характеру, складові елементи утворюють цілісність, а відносини між ними будуються за принципом взаємозалежності, тобто якщо змінюється один елемент, то це призводить до зміни всієї цілісності. Крім того, системний характер державно-правової сфери неможливо зрозуміти поза її взаємодією з іншими сферами життєдіяльності людини: економічною, соціальною, культурною, інформаційною та ін.

У зв'язку з цим важливо зрозуміти особливості права як соціального регулятора поряд із мораллю, традиціями, звичаями та ін. Не менше значення має осмислення системного характеру права, розуміння ролі кожного елемента цієї системи, способів розвитку правовідносин, правомірної поведінки, законності та правового порядку в суспільстві.

Відповідно, теорія держави і права слугує фундаментом юридичного світогляду, мислення і культури майбутніх фахівців-правознавців.

З урахуванням фундаментальної та методологічної природи загальної теорії держави і права, її місця і ролі в юридичній освіті, останнім часом різними авторськими колективами підготовлено досить значний масив навчальної літератури з цієї дисципліни. Опубліковані навчальні джерела різняться за обсягом і складністю матеріалу, їх зміст, як правило, викладено в ракурсі відповідної наукової школи, традиційні теоретичні положення розглядаються з різних авторських позицій, що створює можливість як для плюралістичного бачення проблем загальної теорії держави та права, так і

³ Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – С. 13-14.

різноманітних шляхів наукового забезпечення державного й правового розвитку України в контексті євроінтеграції та глобалізації правового простору, а відповідно й напрямів реформування вищої юридичної освіти, трансформації професійної підготовки сучасних юристів.

Зазначені та інші обставини спонукають до коригування методичної складової навчальних матеріалів із загальної теорії держави та права. На часі видання навчальних посібників, які будуть адаптовані до особливостей спеціальностей і спеціалізацій підготовки різних фахівців у сфері права, забезпечують виклад навчального матеріалу з урахуванням сучасних умов розвитку юридичної науки та правової практики, орієнтують студентів на якісну самостійну роботу.

Рецензований навчальний посібник, підготовлений викладачами Національної академії Служби безпеки України та виданий у 2016 році, позитивно виокремлюється серед вітчизняної навчальної літератури з теорії держави і права останніх років видання. Його своєрідність полягає у спрямованості на підготовку фахівців з інформаційної безпеки, зокрема юристів, яких сьогодні, як ніколи, потребує Україна.

У цьому контексті цікавлять такі розділи як «2.2 Державна влада і державний суверенітет. Інформаційний суверенітет як складова суверенітету держави», «4.3 Інформаційні функції держави», «6.4 Право в інформаційному суспільстві», «13.4 Особливості інформаційних правопорушень» «16.3 Правосвідомість і правова культура в епоху інформатизації і глобалізації», «Частина 3. Правові засади державної діяльності в інформаційній сфері» та інші.

Поряд із цим, навчальний посібник охоплює майже всі традиційні теми з курсу теорії держави і права. Так, частина 1 «Теорія держави» висвітлює питання еволюції суспільства, держави і соціального регулювання, поняття держави, її форм та соціального призначення, механізму держави. У частині 2 «Теорія права» окрім традиційних проблем слід особливо відмітити матеріал підручника, що стосується плюралістичності праворозуміння, функцій права, їх видозміни в умовах формування інформаційного суспільства тощо. Частина 3 «Правові засади державної діяльності в інформаційній сфері» присвячена фундаментальним основам здійснення державної діяльності в інформаційній сфері у контексті прав і обов'язків особи, конституційних принципів організації та здійснення державної влади, побудови та функціонування судової та правоохоронної систем України, без чого неможливе ефективне забезпечення інформаційної безпеки.

Матеріал у рецензованому навчальному посібнику викладено логічно і послідовно, з урахуванням досягнень сучасного вітчизняного правознавства, окремі питання розкриваються в рамках авторських концепцій розуміння актуальних теоретичних проблем. Передусім це стосується інформаційних та безпекових аспектів державно-правових явищ, які наразі недостатньо розроблені у вітчизняній правовій науці.

З метою покращення сприйняття і засвоєння навчальний матеріал посібника гармонійно доповнено об'єктами візуалізації – таблицями і логічними схемами з ключових моментів. Після кожного розділу містяться переліки джерел для поглибленого вивчення відповідної теми, в яких наведено переважно роботи відомих українських вчених останніх років видання.

Зважаючи на належний науковий та освітньо-педагогічний рівень тексту рецензованого навчального посібника, необхідно відмітити наявність у ньому, як це притаманно теоретично насиченим і методологічно складним працям, окремих положень, які є дискусійними або потребують додаткових уточнень і роз'яснень проблемного і термінологічного характеру, але вже у наступних редакціях цього посібника.

Утім, не викликає сумнівів те, що рецензований навчальний посібник сприятиме засвоєнню здобувачами вищої освіти курсу теорії держави і права, буде корисним не тільки юристам – фахівцям з інформаційної безпеки, але й іншим студентам, практичним працівникам, всіма особам, що цікавляться правовими проблемами теорії інформаційної безпеки.